

Timár Bogáta

„Rendhagyó magyarórák” a nyelvrokonságról és a finnugor népekről

Kedves Kollégák!

2018. szeptember 21-én hirdette meg az ELTE Finnugor Tanszéke saját Facebook-oldalán, hogy kérésre szívesen ellátogat általános- és középiskolákba, és egy „rendhagyó magyaróra” keretében előadást tart a finnugor nyelvrokonságról, illetve nyelvrokonaink mai életmódjáról. Meghirdetése óta a felajánlásra összesen 170 megkeresés érkezett. A projekt hivatalosan 2020. február 6-án zárult le. A rendhagyó magyarórák másfél év alatt összesen 146 iskolába jutottak el, 7 intézménybe többször is ellátogattunk. A visszajelzések nagyon pozitívak voltak mind a diákok, mind a pedagógusok részéről, és úgy gondoljuk, sikerült megcáfolnunk azt a nézetet, miszerint a nyelvrokonság „nehéz”, „megfoghatatlan” vagy „problematikus” tananyagrészt lenne.

Bár tudományos vita tárgyát az 1880-as évek óta nem képezi, és napjainkban már bővelkedünk a nyelvrokonságot közérthetően bemutató szövegekben a tudományos ismeretterjesztő kiadványoktól (például Honti 2010; Sándor 2011; Csúcs 2019) az online megjelent írásokig (például Kálmán 2019; Nádasdy 2019), máig elterjedt tévhit, hogy a magyar nyelv finnugor volta nem tisztázott kérdés. A magyar őstörténet és nyelvrokonság iránti érdeklődés az archeo-, illetve a populációgenetikai eszközökkel végzett új kutatásoknak (például Neparáczi 2017; Post et al. 2019) köszönhetően az utóbbi években ismét megnövekedett, így több mainstream online híroldal is beszámolt a legújabb eredményekről. Az érdeklődés fokozódása a kezünkre játszott, célunk azonban egyáltalán nem a kételkedők meggyőzése volt.

A projektet azért hoztuk létre, mert azt tapasztaltuk, hogy a diákok, de gyakran még a tanáraik sem ismerik a nyelvrokonainkat. Mivel mi rendszeresen töltünk hosszabb-rövidebb időt Volga vidéki, illetve szibériai finnugorok közt, illetve jól ismerjük a magyarországi finnugor diaszpórát, sajátunknak éreztük azt a feladatot, hogy megismertessük a tanulókkal oroszországi nyelvrokonaink mindennapi életét. Fontos számunkra, hogy a „mari”, az „udmurt” vagy a „hanti” ne csupán szavak legyenek a tankönyvben, hanem társíthassanak hozzájuk arccokat, sorsokat is. Célunk az volt, hogy a diákok lássák, hogy a nyelvészettel és a finnugor népekkel – az első foglalkozáson részt vett fiú szavaival élve – lehet „menőzni”. Ez véleményünk szerint sokkal fontosabb, mint a kételkedők győzködése.

Az órák 45 vagy 90 percesek voltak. A legnépszerűbb témák a nyelvrokonság bemutatása, illetve a Volga vidéki vagy szibériai úti beszámolók voltak. Nagy hangsúlyt fektettünk a látványra: minden előadáshoz tartozott Power Point-bemutató képekkel, animációkkal (például a nyelvek szétfejlődéséről), hanggal, videóval (például az udmurt Buranovói Nagyik előadása az Eurovíziós Dalfesztivál döntőjében), illetve terepről hozott tárgyakkal, ékszerekkel, ruhákkal, amelyeket kezükbe vehettek, akár fel is próbálhattak a hallgatóság tagjai. A fotó- és példaanyag kiválasztásakor előnyben részesítettük azokat a darabokat, amelyeknek „kortárs töltete” is volt: popslágereken szemléltettük a magyar nyelv uráli eredetű töveit és toldalékait, a kiválasztott fotókon olyan népviseletes marikat és udmurtokat mutattunk, akiknek okostelefon van a kezükben, illetve mindig nagy sikere volt az udmurt Despacitónak is (természetesen csak azután, hogy a diákoknak meséltünk az udmurt kultúráról, így értették a klipben látható utalásokat). Hangsúlyoztuk a szociális média, a könnyűzene, az influenszerek szerepét a nyelv fennmaradásában.

Az, hogy az iskola Budapesten vagy vidéken található, „humán” vagy „reál” irányultságú, semmilyen mértékben nem befolyásolta a gyerekek nyitottságát és aktivitását. A kulcs inkább a korcsoportokban és a tanár-diák viszonyban rejlett. Minél jobb kapcsolatot ápolt a tanár a saját diákjaival, annál könnyebb dolgunk volt nekünk is, hiszen nem kellett időt töltenünk a szorongó gyerekek „megnyitásával”, hamar

kialakulhatott egy felszabadult, párbeszédre alkalmas légkör. Az órák előtanulmányok nélkül is érthetőek voltak. Ellenséges hozzáállással diákrészről egyszer sem találkoztunk. Többségük sosem hallott a finnugor nyelvrokonsággal kapcsolatos vitákról, így ezt nem is volt érdemes megemlíteni. A tanárban találkoztunk egy-két kételkedő kollégával, közülük többen beültek a tanulók mellé az órára, és a végén azt mondták, meggyőztük őket.

A foglalkozást 5–12. osztályos diákoknak hirdettük meg. Ez a széles korskála nagy rugalmasságot igényelt, hiszen máshogy lehet sikeresen megszólítani egy tizenkét és máshogy egy tizenkilenc évest. Az 9–11 éves gyermekek esetében kétféle megközelítés volt eredményes. Az egyik a rokon nyelvek közti hasonlóság látványos szemléltetése, például azzal a videóval, amelyben a magyar és a manysi számolást hasonlítják össze (1); a másik a nyelvi hasonlóság logikai feladványként megjelenő ábrázolása volt. Nagyon jól működött a „Találd ki, mik lehetnek ezek a finn szavak magyarul” játék úgy, hogy „puskaként” előre megadtuk a hangváltozást (például *p- > f-). Így nemcsak azt értették meg, hogy a nyelvhasználatban vannak szabályok, hanem azt is, hogy olyan szavak is lehetnek rokonok, amelyek látszólag nem hasonlítanak. A finnugor népekkel kapcsolatban a mesélést használtuk a megismertetésre. Örömmel hallgatták, mennyire más Finnország vagy Szibéria, mint Magyarország, és miben különbözik az ott lakók élete a miénktől. A rénszarvasok elsőprő népszerűségnek örvendtek.

A felsőbb éves gimnazistákkal (16–19 évesek) inkább magáról a nyelvről beszélgettünk. Bemutattuk, hogy a nyelvrokonság miért nem jelent egyet a genetikai rokonsággal, és ennek kapcsán gyakran érdekes beszélgetések bontakoztak ki arról, hogy „ki a magyar”, és mekkora szerepet játszik a nyelv az egyén önmeghatározásában. Jól reagáltak a magyar nyelv perspektívába helyezésére: hol helyezkedik el a magyar a világ nyelvei közt, miért hasonlít annyira a török nyelvekre, romlik-e a nyelv stb.

A gimnazisták nagyon élvezték a terepmunka-élménybeszámolókat. Hogyan tekintenek ránk, magyarokra? Hogyan viselkedik egy trendi udmurt? Mire lehet felkészülni (például kint alszunk a verandán), és mire lehetetlen (például véletlenül egy valóságshow-ba keveredünk)? Szóba kerültek a társadalmi normák Szibériában és a Volga vidéken (például mikor házasodnak, és szülnék gyereket), a nyelvválasztás és a nyelvhalál kérdése is. Gyakran előfordult, hogy a beszélgetés a finnugor népekről Oroszországra vagy akár az előadókra terelődött: hány nyelvet beszélünk, miért lettünk nyelvészek stb.

A projekt számunkra egyértelműen megmutatta, hogy a nyelvrokonság és a finnugrisztika iskolai oktatása nem „halott ügy”. Számtalanszor kérlelték minket a diákok, hogy maradjunk tovább, vagy faggattak, míg be nem csengettek a következő órára is. Nagyon sok iskolába visszahívtak, de ezek túlnyomó többsége nem valósult meg, és gyakran sajnáltuk, hogy ennek nem tudtunk eleget tenni. Több pedagógus kolléga arról számolt be, hogy a gyerekekkel a következő órákon is a hallottakról beszélgettek. Többükkel személyes kapcsolatot is kialakítottunk, miután megkerestek minket Facebookon vagy Instagramon, hogy ott köszönjék meg az izgalmas órát.

A rendhagyó magyaróra projektje határozatlan ideig szünetel, de az eltefinnugor@gmail.com címen és a tanszéki Facebook-oldalon továbbra is elérhetőek vagyunk. A pedagógus kollégákat pedig csak bátorítani tudjuk, hogy hívjanak meg szakembereket az óráikra: az elsőkézből származó beszámolók életre szóló élményt nyújthatnak.

Tartu, 2020. április 29.

Üdvözzel:

Timár Bogáta
doktori hallgató

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
Uráli nyelvészet és nyelvek doktori program

Irodalom

Csúcs Sándor 2019. *Miért finnugor nyelv a magyar?* Tinta Könyvkiadó. Budapest.

Honti László (szerk.) 2010. *A nyelvrokonságról. Az török, sumér és egyéb áfium ellen való orvosság.* Tinta Könyvkiadó. Budapest.

Kálmán László 2019. Miért uráli nyelv a magyar? <https://qubit.hu/2019/07/04/miert-urali-nyelv-a-magyar> (2020. április 28.)

Nádasdy Ádám 2019. *Miért finnugor nyelv a magyar?*
https://otdt.hu/upload/files/1569919235_Nadasdy_eloadas.pdf (2020. április 28.)

Neparáczki Endre 2017. *A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel.* PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem. Szeged.

Post, Helen – Németh, Endre – Klima, László – Flores, Rodrigo – Fehér, Tibor – Türk, Attila – Székely, Gábor – Sahakyan, Hovhannes – Mondal, Mayukh – Montinaro, Francesco – Karmin, Monika – Saag, Lauri – Yunusbayev, Bayazit – Khusnutdinova, Elza K. – Metspalu, Ene – Villems, Richard – Tambets, Kristiina – Rootsi, Siiri 2019. *Y-chromosomal connection between Hungarians and geographically distant populations of the Ural Mountain region and West Siberia.* Sci Rep 9, 7786. <https://www.nature.com/articles/s41598-019-44272-6> (2020. április 29.)

Sándor Klára 2011. *Nyelvrokonság és hunhagyomány.* Typotex Kiadó. Budapest.

(1) Szemléltető videó a magyar és a manysi számok kiejtéséről. <https://youtu.be/1SOiokIFQis?t=1m54s> (2020. április 29.)

Timár, Bogáta: "Irregular Hungarian classes" on language families / and Finno-Ugoric peoples

Az írás szerzőjéről

Timár Bogáta

doktori hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

timar.bogata[kukac]gmail.com